

Breslau museal. Deutsche und polnische Geschichtsausstellungen 1900-2010

Published: 24.10.2018

Reviewed by Prof. Agnieszka Zabłocka-Kos Edited by Dr. Katharina Mann

Książka Vasco Kretschmanna *Breslau museal. Deutsche und polnische Geschichtsausstellungen 1900-2010* poświęcona jest analizie stałych i czasowych wystaw historycznych, jakie miały miejsce we Wrocławiu w XX i początku XXI wieku. Jest to nie tylko pierwsze syntetyczne ujęcie wybranej dziedziny muzealnictwa wrocławskiego, ale także pierwsza próba szerokiej analizy porównawczej wystaw polskich i niemieckich przeprowadzona w sposób ciągły, bez zamykania lub rozpoczynania narracji, co do tej pory zwykle czyniono, na 1945 roku. Pomimo, iż wrocławskimi muzeami zajmowano się już wcześniej, do tej pory nie postawiono pytania o formy autoprezentacji miasta, regionu i społeczeństwa realizowane na wystawach historycznych organizowanych w różnych okresach politycznych: od cesarskich Niemiec, poprzez Republikę Weimarską, III Rzeszę, PRL i wreszcie po 1989 roku w III Rzeczypospolitej. Celem książki jest ukazanie w jaki sposób pokazywano i interpretowano przeszłość miasta (na szerokim tle regionu Śląska), jakim funkcjom i politycznym celom wystawy te służyły, jak reprezentowane były religijne i narodowe mniejszości oraz w jaki sposób pokazywano polską i niemiecką historię tego regionu. Autor zadaje pytania o cechy szczególne wystaw, o rolę wątków kontynuacji i dyskontynuacji, przełomów i nawiązań. Szczególnie interesuje go „długie trwanie” pewnych narracji, istniejące pomimo radykalnych zmian politycznych, społecznych i narodowościowych i narzucanych nowych interpretacji związanych z obowiązującą ideologią.

Rezultatem tych wieloaspektowych studiów jest sformułowanie interesujących tez dotyczących szeroko pojętej polityki historycznej realizowanej przez władze muzealne (szczególną uwagę poświęca postaciom kuratorów), miejskie, regionalne i państwowe oraz prywatne stowarzyszenia, mającej na celu budowanie tożsamości społeczności Wrocławia i Śląska lub formułowanie ściśle określonego politycznego przekazu. Główną tezą pracy jest stwierdzenie, że rok 1945 nie stanowił, wbrew pozorom, tak ścisłej cezury, jak dotąd przyjmowano w badaniach i nie był radykalnym przerwaniem ciągłości tradycji historycznej. Materialne dziedzictwo, jakie przetrwało wojnę, stało się niejako „rękojmią” odkrywania i powrotu, kontynuowania i odwoływania się do tradycji historycznej miasta, a wystawy zorganizowane już w XXI wieku stanowią swego rodzaju sumę wystawienniczą całego ubiegłego stulecia.

Autor skupił się na trzech wątkach prezentacji na czasowych wystawach historycznych: wedytach, czyli przedstawieniach ikonograficznych miasta (obrazy, grafiki, fotografie), judaikach – opowieści o mniejszości narodowo-religijnej, oraz militariach – poczynając od wystawy historycznej na Wystawie Stulecia w 1913 roku a kończąc na prezentacji „Festung Breslau” i działań opozycyjnych z lat 80. XX wieku. Osobną część poświęcił muzealizacji historii miasta na wystawach stałych. Książkę kończy rozdział porównawczy, w którym omówiono wystawy historyczne w Gdańsku, Krakowie, Dreźnie i Kolonii. Do publikacji dołączony jest niezwykle cenny spis wystaw od 1858 do 2010 roku stanowiących przedmiot badań autora. Kretschmann wykorzystał prawie wszystkie źródła archiwalne, w tym prasowe, bazował też na przeprowadzonych przez siebie wywiadach wykorzystując metody oral history.

Swoimi badaniami Kretschmann wpisnął się w, na razie stosunkowo dość skromny dorobek niemieckich autorów piszących o Europie Środkowej i Środkowo-wschodniej, którzy w swoich tekstach programowo odcinają się od cezury II wojny światowej. „Traumatyczna zmiana” granic w 1945 roku spowodowała, że, szczególnie historycy, rzadko podejmowali badania „przechodzące” ponad tą datę. Niewątpliwie bardzo ważną dla innego spojrzenia chronologicznego była publikacja Petera Olivera Loewa o Gdańsku, wyznaczająca nowe standardy badawcze. Jednak dopiero utworzenie Uniwersytetu Viadrina we Frankfurcie nad Odrą i dokonania prof. Karla Schloegla, a przede wszystkim jego uczniów, przyspieszyły rozwój tego typu badań wytwarzając nowe metodologie. Dobra znajomość języka polskiego, co jest warunkiem koniecznym podjęcia takich studiów, umożliwiła niemieckim autorom sięgnięcie do polskich źródeł i literatury przedmiotu. Dlatego z punktu widzenia niemieckich badań historycznych książka Kretschmanna bardzo dobrze wpisuje się w jakościowo nową grupę publikacji poświęconych dziejom tego regionu Europy i stanowić może wzorzec metodologiczny dla przyszłych prac. Warto tu też zwrócić uwagę na pewną asymetrię niemieckich i polskich badań, bowiem dla polskich historyków, jak również historyków sztuki, ani cezura 1945 roku, ani tym bardziej problem znajomości języka niemieckiego nie stanowią bariery wykluczającej z badań jakiś okres dziejów. Dobrym przykładem są tu publikacje Leszka Ziątkowskiego dotyczące historii Żydów na Śląsku.

Krytyczne spojrzenie na historyczne wystawy we Wrocławiu w XX i XXI wieku zaprezentowane w publikacji ma też walor inspirujący dla podobnych studiów omawiających wystawy w lokalnych dolno- i górnośląskich muzeach. Czy muzea te przetrwały 1945 rok? Jaką pełniły rolę w budowaniu kultury historycznej przed, a jaką po II wojnie światowej, jak wystawy w nich prezentowane (nie tylko historyczne) instrumentalizowały poczucie lokalnej tożsamości i identyfikacji narodowej, czy dokonywano radykalnej wymiany zbiorów, czy zachowano ich ciągłość? Takich badań regionalnych w stosunku do śląskiego muzealnictwa dotychczas nie prowadzono, a książka *Breslau museal* może dla nich stanowić bodziec i bardzo dobry punkt wyjścia.

We wstępie autor szeroko prezentuje krajobraz muzealny Wrocławia i jego znaczenie, opisując muzea przedwojenne i powstałe po 1945 roku. Z powodu przyjętych ram chronologicznych autor nie uwzględnił jednak niektórych muzeów i rodzajów wystaw, które moim zdaniem powinno się wymienić, jak na przykład Muzeum Śląskiego w Goerlitz (otwartego w 2006 roku). Ma ono aspiracje być najważniejszym muzeum historycznym prezentującym dzieje Śląska, ale z trudem przekracza w swoich prezentacjach barierę 1945 roku. Nie wymienił też działalności powołanego do życia w 2007 roku Ośrodka „Pamięć i Przyszłość” kierującego Muzeum Historii „Zajezdnia” (otwarcie 2016), które nastawione jest na pokazywanie powojennej historii Dolnego Śląska i jego stolicy. Powyższe dwie instytucje w jakimś sensie się uzupełniają, chociaż ideologicznie stoją na dwóch różnych

biegunach kreując pamięć historyczną niemiecką w Goerlitz i polską we Wrocławiu. Krytyczne, ale obiektywne, porównanie obu instytucji stanowiłoby niewątpliwie ważne uzupełnienie historii muzealnictwa historycznego dotyczącego Wrocławia i Śląska.

Nie uwzględnił też w swoich badaniach wystaw plenerowych, mających niezwykle ważne znaczenie dla budowania określonych tożsamości, przekazów i wizerunku miasta. Szczególnie ważna była otwarta w 2008 roku na placu Solnym wystawa „Całe morze budowania” (kuratorzy Agata Gabiś, Michał Duda), która po raz pierwszy odkryła „niechciane dziedzictwo” jakim była wówczas architektura Wrocławia z okresu PRL-u. Ta wystawa była przełomem w jej recepcji i akceptacji jako polskiego wkładu w rozwój regionu. W książce nie pojawiło się też omówienie całkiem nowego zjawiska, jakim są platformy internetowe. Fenomenem swego rodzaju apolitycznej i aideologicznej wystawy historycznej jest portal „dolnyslask” (od 2018 <https://polska-org.pl/>) prowadzony przez Stowarzyszenie Wratislaviae Amici ukonstytuowane w 2007 roku, zbierający wszelką możliwą ikonografię dotyczącą Śląska i dający możliwość wstawiania własnych komentarzy do zdjęcia (w 2018 roku ok. 1 mln zdjęć). Do 2010 roku nie był on jeszcze tak rozbudowany jak dziś, niemniej odgrywał już wówczas niezwykle ważną rolę w kreowaniu wiedzy o mieście i jego złożonej tożsamości.

Książka Kretschmanna, napisana bardzo ciekawie i żywym językiem, stanowi niezwykle ważną i inspirującą pozycję dla badań dziejów Wrocławia w XX i XXI wieku. Jej wielką zaletą są gruntowne analizy porównawcze różnych wystaw, wskazanie na ich wzajemne zależności, na „długie trwanie”, niezależnie od przynależności państwowej Wrocławia, wielu konceptów i idei, wreszcie na kreowanie wystaw i „kontrwystaw” (Ausstellung und Gegenausstellung). Tekst cechuje duża dojrzałość interpretacyjna i pełen obiektywizm. Publikacja stanowi ważny wkład w poznanie niemieckiego i polskiego dziedzictwa historycznego stolicy Śląska. Dla czytelnika niemieckiego stanowi z pewnością odkrycie dziejów miasta po 1945 roku i wytłumaczenie wielu elementów jego rozwoju. Publikacja powinna zostać koniecznie wydana po polsku i rozszerzona, w formie glossy, do możliwie najaktualniejszej daty.

Citation:

Prof. Agnieszka Zabłocka-Kos: Review for: Vasco Kretschmann: Breslau museal. Deutsche und polnische Geschichtsausstellungen 1900-2010, 2018, in: <https://www.pol-int.org/en/node/7318#r7253>.

<https://www.pol-int.org/en/node/7318?j5Q6rewycZ5HtUDXTWpx7UZE=1&r=7253>